УДК 336.76:338.2

А.В. Лелик
Львівська комерційна академія

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОШОВОГО РИНКУ

© Лелик А.В., 2003

Розкрито проблематику взаємозв'язку макроекономічного та фінансового аналізу природи грошового ринку та їх особливостей в контексті реальних процесів в економіці.

In the article the problem of interrelation between macroeconomic and financial analysis of the money-market nature and their peculiarities in the context of realistic economic processes are investigated.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У сучасній українській економічній літературі відсутнє достатньо чітке визначення поняття "грошовий ринок". У багатьох випадках у розуміння грошового ринку представники макроекономічної теорії та фінансового напряму досліджень вкладають свій власний зміст або використовують поняття, які не адекватно відображають процеси в економіці. У макроекономічній теорії існує значна теоретична спадщина стосовно грошей та грошового ринку. Фінансова проблематика грошового ринку активно розвивається в контексті грошово-кредитних досліджень і має більш прикладний характер. Проте в сучасних умовах значно зросла кількість міждисциплінарних робіт і зросла потреба в розмежуванні понятійного апарата, що і є метою нашої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. У трактуванні грошового ринку існують розбіжності між представниками різних напрямів економічних досліджень. У макроекономіці під грошовим ринком розуміють сукупність відношень між банківською системою, яка створює платіжні засоби, і суб'єктами економічної діяльності, крім банків, які формують попит на гроші. Макроекономічне розуміння грошового ринку є ширшим, ніж його інтерпретація фінансистами як ринку короткострокових кредитів [1].

Проте таке протиставлення в розумінні грошового ринку доцільне лише у межах визначення концептуальних підходів. При аналізі реальних макроекономічних процесів в грошовій сфері їх макроекономічний та фінансовий аспекти повинні доповнювати один одного. **Макроекономічний аспект** поглядів на грошовий ринок дозволяє використати значну теоретичну спадщину економічної теорії та здійснити глибокий аналіз в механізмі ринкової економіки. **Фінансовий аспект** поглядів на грошовий ринок дозволяє здійснювати його аналіз у контексті процесів в реальній економіці та взаємодії з окремими ринковими структурами.

Цілі статті. Провести дослідження грошового ринку з позиції макроекономічного та фінансового підходу.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. ***Макроекономічний підхід*** до грошового ринку пов'язаний насамперед з його участю в кругообігові продуктів та доходів. Формування попиту та пропозиції на грошовому ринку забезпечує його взаємозв'язок з іншими структурами ринкового механізму: ринків товарів, праці, фінансів, заробітної плати.

У сучасній ринковій економіці стан грошового ринку характеризує стан всієї економічної системи і дає підставу зробити висновки про перебіг економічних процесів. Існування тісного зв'язку стану грошового ринку з функціонуванням всієї економіки дає можливість для створення механізму впливу на стан економічної активності. В основу сучасних ринкових економік покладений механізм розподілу ресурсів. Ефективний розподіл ресурсів передбачає, що не можна збільшити виробництво будь-якого продукту без того, щоб не зменшити виробництво іншого продукту в випадку їх обмеженої пропозиції.

На грошовому ринку балансуються потоки національного доходу та потоки національного продукту. Згідно з поширеними в сучасному макроекономічному аналізі схемами кругообігу доходів та продуктів можна виділити їх окремі етапи. Кожний етап кругообігу обслуговує певну їх сукупність платежів. Найпоширенішим є поділ грошових потоків між фірмами, домашніми господарствами та державою. В ідеальному випадку два найбільші грошові потоки – національний продукт та національний дохід – повинні дорівнювати один одному, оскільки вони відображають два виміри того самого процесу.

Між домашніми господарствами, фірмами та державою існує обмін товарами та факторами виробництва, а також зворотний потік платежів за їх використання.

Оплата за фактори виробництва, заробітна плата, рента створюють дохід домашніх господарств. У кругообігові продуктів та доходів розміри доходів дорівнюють розміру продажів, які здійснюють фірми. Фактори виробництва і товари розподіляються за допомогою ринків.

Механізм ринкового розподілу та обміну між суб'єктами економічної діяльності забезпечує відповідні ринкові структури: ринок товарів, ринок праці, ринок ресурсів, фінансів та грошей.

А. Гальчинський підкреслює, що однією з найголовніших функцій ринку взагалі є формування відносної вартості та ціни товару, який є об'єктом його обігу. Цю функцію виконує і грошовий ринок. Відносна вартість грошей складається взаємодією на монетарному ринку їх попиту та пропозиції [2].

Національні гроші можуть повноцінно функціонувати в національних економіках тільки після того, як на грошовому ринку буде визначено їх ціну. Завдяки ціні гроші отримують визнання всіх учасників економічної діяльності. Грошовий ринок входить до ринкового механізму та взаємодіє з ринками товарів, фінансів та праці.

Грошовий ринок реагує на зміни, які відбуваються на будь-якому ринку, оскільки є найчутливішим до економічної кон'юнктури. В свою чергу, коливання ціни національних грошей впливає на економічні процеси на макро- та мікрорівні. Зміна ціни національної валюти змінює загальний рівень цін, смаки та наміри споживачів і виробників товарів на інших ринках.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Фінансовий аспект попиту та пропозиції на грошовому ринку пов'язаний з поглибленим аналізом розподілу та перерозподілу грошових інструментів. Структура інститутів попиту та пропозиції на грошовому ринку передбачає проходження грошових інструментів між центральним банком, комерційними банками і суб'єктами економічної діяльності, що має двосторонній напрямок.

Грошовий ринок за своєю економічною природою є вторинним ринком цінних паперів, і однією з найважливіших функцій його є встановлення ринкової ціни грошових інструментів. Визначення ціни грошових активів сприяє ефективному розміщенню коштів на грошовому ринку. На грошовому ринку переважно обертаються короткострокові фінансові вимоги, термін погашення яких ще не настав. Вторинні ринки цінних паперів, на яких обертаються грошові інструменти, не впливають на загальні обсяги кредитних вимог. Грошовий ринок сприяє ефективнішому розподілу та перерозподілу фінансових коштів між кредиторами та позичальниками.

Коливання цін на грошовому ринку є меншим, а його інструменти мають вищу ліквідність. Тому на грошовому ринку більш активно працюють комерційні банки та корпорації, для яких такі параметри фінансових активів є важливіші, ніж для страхових компаній і пенсійних фондів.

На грошовому ринку продаються і купуються грошові кошти у вигляді короткострокових позик та боргові зобов'язання терміном до одного року. Однак механізм продажу грошових інструментів має специфічний характер, коли гроші обмінюються за альтернативною вартістю, яка вимірюється через норму позичкового проценту. На грошовому ринку купують і продають тимчасово вільні кошти, які формуються у суб'єктів економічної діяльності та фізичних осіб.

Ринковий механізм забезпечує кредиторам отримання винагороди у вигляді проценту, який є ціною за користування грошовими інструментами. У свою чергу, позичальники для того, щоб повернути позику і сплатити процент, повинні здійснювати свою економічну діяльність ефективно, на такому рівні, який визначає ринковий механізм. На основі розміру позичкового проценту та чинників впливу його формування побудований механізм грошового ринку.

З позицій фінансового аспекту грошовий ринок виконує ряд визнаних за ним функцій [6].

Перша функція – організація вільної конкуренції продавців і покупців грошового товару. Задоволення попиту на грошовий товар створює можливість для технічного оновлення виробництва, розширення номенклатури продукції і масштабів господарської діяльності.

Друга функція – утворення ніш та сегментів підприємницької діяльності господарських структур та банків. Ця функція пов'язана з виявленням їх економічного потенціалу і реалізацією можливостей з наповнення відповідних ринків товарами та послугами на основі конкуренції.

Третя функція – регулювання пропорцій відтворення суспільного продукту на основі попиту і пропозиції на грошові засоби. Виконання цієї функції обумовлено тим, що гроші є найвищою формою вираження вартості товарів та реалізації ціни товарної маси і здійснюється у грошовій формі.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Формування виручки від реалізації товарів означає можливість пред'явлення додаткового попиту на грошові кошти та переливу капіталів в галузі, які приносять максимальний прибуток.

У сучасних ринкових економіках переважну частину грошового ринку становлять та обслуговують комерційні банки, засновниками яких є великі фірми та компанії, що володіють значними вільними капіталами. Злиття промислового та фінансового капіталу є глобальним процесом, який сприяє сегментації національних та регіональних грошових ринків. Технологічний розвиток сучасної економіки вимагає об'єднання різноманітних складових виробничого циклу для прискореного створення, впровадження нових видів продукції, спроможних заволодіти національними та світовими товарними ринками. Сегменти грошових ринків сучасних ринкових економік значною мірою пов'язані з існуванням постійних кредитно-розрахункових відносин між структурами реального сектора економіки та комерційними банками, які тісно пов'язані з міжбанківським ринком. У своїй діяльності комерційні банки мають можливість отримувати на міжбанківському ринку кредитні ресурси для обслуговування поточних потреб своїх клієнтів та вирівнювання платіжного обігу.

На грошових ринках здійснюється перерозподіл вже функціонуючої грошової маси та розподіл емісії грошей, яку здійснюють центральні банки.

Ідентифікація грошового ринку у фінансовому аспекті вимагає врахування його особливостей та взаємодії з іншими економічними структурами з перерозподілу коштів.

Взаємозв'язок та розмежування грошового ринку та ринку капіталів можливий у межах певного підходу до особливостей функціонування грошей в часі та ролі у відтворювальних процесах в економіці. Використання грошей для певних складових процесу відтворення в економіці, особливості залучення грошей, канали їх проходження від кредитора до позичальника, характер функціонування і повернення, документальне забезпечення використання грошей дають підстави для розмежування грошового ринку та фінансового ринку.

Один із класиків економічної думки Й. Шумпетер розділяв грошовий ринок з фінансовим ринком. "Ринок капіталу є тим, що будь-яка ділова людина називає грошовим ринком… Ця назва не є достатньо коректною, тому що на цьому ринку продаються та купуються не просто "гроші". Та, незважаючи на це, можна стверджувати, що тільки ринок капіталу є саме тим, що на практиці називається ринком грошей. Іншого ринку капіталів просто не існує" [7].

У сучасній економіці грошовий ринок виділяється в структурі ринку капіталів, і цей термін переважно використовується для торгівлі кредитними інструментами, випущеними терміном до одного року. Інструменти грошового ринку є високоліквідними і можуть продаватися та купуватися. Найбільшим сектором грошового ринку в США є казначейські векселя з терміном погашення менше одного року [T-BILLS]. Значну частку ринку грошей займають депозитні сертифікатори великих розмірів, комерційні папери, банківські акцепти, угоди REPO, інструменти федеральних фондів тощо [4].

Ф.С. Мишкін також розмежовує ринок грошей і ринок капіталів стосовно строків боргових зобов'язань, які функціонують на цих ринках. Ринок грошей – це фінансовий

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

ринок, на якому купуються і продаються короткострокові боргові інструменти (строк погашення яких менший, ніж 1 рік [5].

В українській економічній літературі спостерігаються певні розходження в понятійному апараті при визначенні змісту грошового ринку та ринку грошей. О. Гриценко також розглядає грошовий ринок як складову частину фінансового ринку, де здійснюються короткострокові (строком до 1 року) депозитно-позичкові операції, які обслуговують, головним чином, рух капіталу фірм та інших суб'єктів ринкових відносин. Об'єктом купівлі-продажу на грошовому ринку є тимчасово вільні грошові кошти.

Грошовий ринок за своєю функціональною структурою найтісніше взаємодіє з кредитним ринком, де формуються інструменти короткострокових позик. З ринку облігацій на грошовий ринок залучаються короткострокові фінансові активи. Це приватні та державні облігації з терміном погашення до одного року, а також банківські акцепти, комерційні векселя, депозитні сертифікати.

У країнах з ринковими економіками на грошові ринки залучаються привілейовані акції грошового ринку. На рисунку показано грошовий ринок у структурі фінансового ринку.

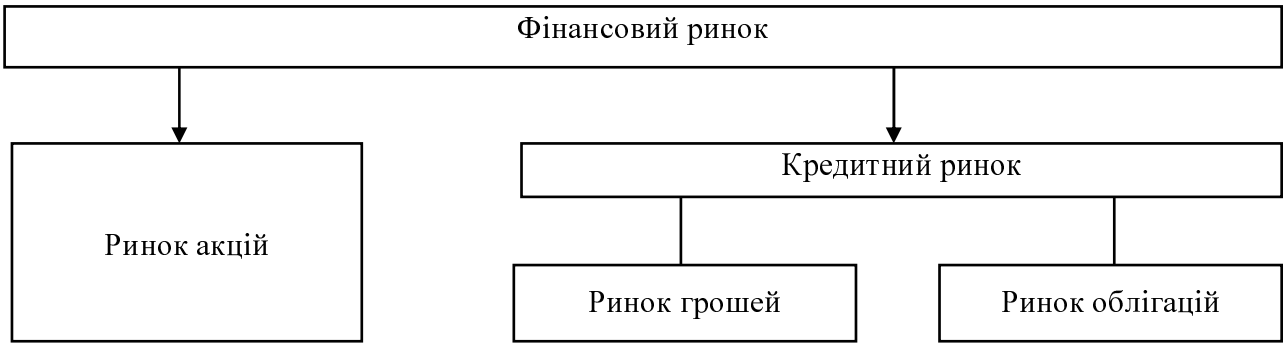

Грошовий ринок грошей у структурі фінансового ринку

Грошовий ринок тісно взаємодіє з іншими структурами фінансового ринку. Взаємозв'язок структур грошового та фінансового ринку є тісним, і їх можливо розділити лише стосовно строків функціонування їх інструментів та ролі у відтворювальному процесі. Грошовий ринок складається з міжбанківського ринку та відкритого ринку. На міжбанківському ринку функціонують короткострокові кредити, які є переважно незабезпеченими.

Міжбанківський ринок дозволяє банкам балансувати поточну ліквідність та вирівнювати платіжний оборот. Використання тимчасово вільних коштів дозволяє отримувати додаткові прибутки.

Проте міжбанківський ринок не спроможний використати всі надлишки ліквідних коштів і перекрити всі наявні дефіцити. Тому на грошовому ринку виступають також центральні банки та інші учасники. Крім того, центральний банк має можливість впливати на кон'юнктуру грошового ринку завдяки зміні пропозиції ліквідних засобів. У розвинутих ринкових економіках валютні інтервенції є одним з головних методів регулювання грошового ринку центральним банком.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Відкритий ринок використовують центральні банки для впливу на обсяги резервів комерційних банків, що змінює їх можливість мультиплікувати кредитні гроші. Купівлею та продажем короткострокових зобов'язань держави центральний банк проводить власну грошово-кредитну політику. Зміна обсягів банківських резервів комерційних банків змінює їх резервні можливості та можливість впливати на мультиплікацію грошової маси. Зміст, характер і поняття "грошовий ринок" у більшості випадків відображає особливості процесів у монетарній сфері. Грошовий ринок України відрізняється недостатньо розвинутими ринковими механізмами і функціонує в усіченому вигляді.

У розвинутих ринкових економіках використовуються більш глибокі визначення, які відображають складність та багатогранність грошових процесів.

Висновки. Отже, у процесі економічного дослідження важливо враховувати макроекономічні та фінансові аспекти грошового ринку. Уточнення і конкретизація понятійного апарата, який в умовах інтенсивного розвитку міждисциплінарних досліджень почав поступово втрачати окреслену точність, є необхідним для подальшого розвитку економічної науки і практики.

1. Гальперин В.М., Гребенников П.К., Ледсий А.И., Тарасевич Л.С. Макроэкономика. – СПб., 1997. – 320 с. 2. Гальчинський Теорія грошей. – К.: Основи, 1998. – 416 с. 3. Грищенко О. Гроші та грошово-кредитна політика. – К.: Основи, 1997. – 238 с. 4. Миллер Р.Л., Ван-Хуз Д.Д. Современные деньги и банковское дело. – М.: Инфра, 2000. – 824 с. 5. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Пер. з англ. – К.: Основи, 1998. – 962 с. 6. Челноков В.А. Банки и банковские операции. – М.: Высшая школа, 1998. – 290 с. 7. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – 340 с.

УДК 658.7:001.895

Р. Патора
Суспільна вища школа підприємництва і управління, м. Лодзь, Республіка Польща

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ЗМІН НА РОЗВИТОК РИНКУ ВИЩИХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ПОЛЬЩІ ТА В УКРАЇНІ

© *Патора Р., 2003*

Доведено ключову роль демографічних чинників в процесі трансформації та розвитку польського ринку освітніх послуг, особливо на рівні вищих навчальних закладів.

The key role of demographic factors is proved during transformation and development of the Polish market of educational services, is especial at a level of higher educational institutions.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На розвиток системи вищого шкільництва впливає дуже багато чинників, найважливіші серед яких юридично-адміністративні, економічні, а також демографічні

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua